

PARTEA ÎNTÂI

Titlul I. Considerații generale privind caracterul fundamental al unor drepturi

Capitolul I. Noțiuni generale despre drepturile fundamentale

3. Istoria gândirii filozofice și istoria dreptului, la rândul său, capătă deplină relevanță prin prisma importanței acordate ființei umane, a locului și rolului său într-o comunitate (*ubi societas, ibi jus*), a conduitei sociale pe care trebuie să o aibă. Din punct de vedere diacronic, recunoașterea juridică a valorii individului și înzestrarea sa oficială cu acele prerogative ce îl pot proteja în relația cu puterea politică și cu ceilalți membri ai societății s-a realizat târziu, destul de lent și cu sacrificii reale, astfel că putem afirma că drepturile persoanei fizice au dobândit cu adevărat un statut bine definit nu doar în limitele dreptului național, dar și la nivelul organizațiilor suprastatale, în urma celor două conflagrații mondiale cu implicații tragice pentru umanitate. Acest prim capitol al lucrării noastre este dedicat nu atât evoluției istorice a drepturilor fundamentale, cât teoriilor consacrate cu privire la noțiunea, natura juridică și clasificarea acestor drepturi, propunând totodată o definiție proprie. Concluziile pe care le vom trage la finalul capitolului ne vor ajuta să continuăm analiza sub aspectul încadrării dreptului la viață privată și a dreptului la protecția datelor personale într-o anumite categorie a drepturilor fundamentale.

Secțiunea 1. Importanța drepturilor fundamentale în societatea contemporană

4. Dreptul este configurat în funcție de o serie de factori, cum ar fi cadrul natural, cel social-politic și factorul uman; acesta din urmă ar trebui considerat ca fiind cel mai important, legea fiind scrisă de oameni, pentru oameni. Chintesența unei astfel de concepții a fost exprimată de către un teoretician al dreptului prin raportarea factorului uman al dreptului la drepturile individului: „dimensiunea

umană a dreptului privește, înainte de orice, drepturile esențiale ale individului (drepturile fundamentale), drepturi care garantează egalitatea deplină a tuturor oamenilor, posibilitatea lor de manifestare nestingherită în temeiul demnității și libertății, pentru că omul, după natura sa, este o ființă demnă și liberă^[1].

Recunoscute ca valori intrinseci ființei umane, conform teoriilor jusnatura-
liste, drepturile persoanei umane au ajuns a fi teoretizate și, ulterior, consacra-
te juridic prin raportarea individului la puterea publică executivă („libertățile
publice” din dreptul francez), dar și la puterea legislativă și judecătorească, în
cadrul relațiilor specifice „contractului social”^[2]. Drepturile nu au fost admise
imediat de către toate statele și nici într-o configurare identică; cu toate acestea,
aparitia organizațiilor internaționale și evenimentele istorice care au marcat
secolul al XX-lea au determinat extrapolarea cataloagelor de drepturi de la nivel
național la cel interstate, prin sublimarea unui număr limitat de drepturi însoți-
te de garanții specifice. O definiție a drepturilor fundamentale acceptată de
comunitatea științifică internațională reunește următoarele elemente: „ansamblul
drepturilor și libertăților recunoscute atât persoanelor fizice, cât și persoanelor
juridice (de drept privat și de drept public) în virtutea Constituției, dar și a tex-
telor internaționale, și protejate atât contra puterii executive, cât și contra pute-
rii legislative de către judecătorul constituțional (sau de către judecătorul
internațional)”^[3]. Prin urmare, formalizarea drepturilor în texte cu cea mai înaltă
forță juridică și protejarea lor prin intermediul jurisdicțiilor constituționale în
opoziție cu puterea publică atrage caracterizarea unor drepturi ca fiind funda-
mentale, indiferent de terminologia utilizată („drepturi ale omului”, „drepturi
fundamentale”, „libertăți fundamentale”). Aparent create de către stat împotriva
statului, drepturile fundamentale joacă un rol foarte important în echilibrarea
puterii în cadrul democrațiilor autentice și a statului de drept, bazate pe respec-
tarea domniei legii (conform conceptelor de „rule of law” și „la préeminence de
droit”, frecvent citate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului,
inclusiv în cauze vizând protecția dreptului la viață privată^[4]). De aceea, în
opinia noastră, afirmarea formală a unor drepturi prin textul constituțional nu

[1] N. POPA, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1994, p. 68.

[2] Contractul social presupune o relație politică prin excelență stabilită între individ și Stat, în cadrul căreia bunurile și persoanele asociate sunt protejate, individul păstrându-și în același timp libertatea – J.-J. ROUSSEAU, *The Social Contract*, în *Social Contract. Essays by Locke, Hume, and Rousseau*, Oxford University Press, 1969.

[3] Definiția este rezultatul Colocviului de la Aix din ianuarie 1981 (Oppenheim’s International Law, ed. a 9-a, vol. I, Longman Group Limited UK, p. 16-23), fiind citată de T. DRĂGANU, în *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 23 și invocată de L. FAVOREU, P. GAÏA, R. GHEVONTIAN, J.-L. MESTRE, O. PFERSMANN, A. ROUX, G. SCOFFONI, *Droit constitutionnel*, Dalloz, Paris, 2008, 11e éd., p. 854.

[4] În acest sens, C. BÎRSAN, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 9.

este o condiție suficientă pentru admiterea caracterului fundamental al drepturilor – state totalitare sau aparent democratice, deși au procedat de o astfel de manieră, au lăsat în practică goale de conținut garanțiile necesare pentru protejarea acestor drepturi. Or, așa cum a reținut și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, drepturile nu trebuie să fie „teoretice și iluzorii, ci concrete și efective”^[1].

Fenomenul de întrepătrundere dintre ordinea juridică națională și cea internațională, manifestat în ultimele decenii (ne referim, spre exemplu, la conceptele de „europenizare a dreptului național” sau de „constituționalizare a dreptului european”), a determinat un schimb permanent de noțiuni, reguli, excepții, de regimuri juridice, astfel că și drepturile individuale au transgresat spațiul juridic în care au fost create, fiind adoptate natural sau transplantate artificial în cadrul altor sisteme de drept. Individul creator și purtător de drepturi („titular”), supus la rândul său globalizării juridice, a devenit subiect de drept național și internațional, dar și cetățean dotat cu drepturi fundamentale specifice acestui statut, grație legăturii politice și juridice stabilite cu un anume stat sau organizație internațională.

5. Cu toate că multe instrumente juridice universale sau regionale de apărare a drepturilor fundamentale au fost recunoscute ca fiind stabile și modele veritabile pentru orice stat de drept, pe fondul fenomenului de întrepătrundere amintit anterior, se observă în ultima perioadă, la nivel intern, o atracție față de ajustarea (acomodarea) unor modele interne pe cale de revizuire constituționale, iar, la nivelul organizațiilor internaționale, un apetit pentru suprareglementare (inflație legislativă) și reformare sistemică a instrumentelor de cooperare ce vizează (afectează) și mecanismele de garantare a drepturilor fundamentale, sub pretextul adaptării acestora la riscurile și progresele, totodată, ale lumii moderne.

Într-un astfel de context juridic, complex și dinamic, rămâne importantă prezervarea valorii de la care își extrag seva toate drepturile fundamentale, și anume demnitatea umană. În consecință, protecția vieții private a individului prin mijloace juridice adecvate poate reprezenta o ultimă redută de apărare a statutului său, de persoană liberă înzestrată cu drepturi, în raporturile cu puterea publică și ceilalți membri ai comunității.

Față de aceste considerente, reținem actualitatea demersului teoretic al profesorului Tudor Drăganu^[2], care afirma că „statul de drept trebuie considerat ca un simplu instrument în folosul oamenilor ce-l alcătuiesc. (...) Pentru a fi în prezența unui stat de drept este necesar să existe un sistem legislativ călăuzit de preocuparea constantă de a ocroti personalitatea umană în integralitatea ei

[1] C. BÎRSAN, *op. cit.* (2010), p. 15.

[2] T. DRĂGANU, *Introducere în teoria și practica statului de drept*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1992, p. 9, p. 18.

și de a-i crea condiții optime de dezvoltare. (...) O definiție a statului de drept care s-ar mărgini să-l caracterizeze ca un stat al domniei legii, fără să precizeze în același timp că, prin conținutul ei, această lege trebuie să cuprindă reglementări bazate pe recunoașterea și garantarea eficientă a drepturilor și libertăților inerente naturii umane, ar fi incompletă”; de aceea, statul „nu este un scop în sine, ci un mijloc pus în slujba indivizilor, ca titulari ai unor drepturi ce decurg din însăși demnitatea lor personală”.

Secțiunea a 2-a. Conceptul de drepturi fundamentale. Noțiune și clasificare

§1. Definirea drepturilor fundamentale

6. După cum vom constata în continuare, noțiunea de „drepturi fundamentale” este în prezent larg răspândită și împărțită de statele democratice pentru caracterizarea unui set limitat de drepturi, stabilit, în general, sub influența evoluțiilor interne, dar și a armonizării reglementărilor domestice cu cele derivate din dreptul generat de organizațiile internaționale la care au aderat. Se poate afirma că un catalog complet și definitiv (exhaustiv) al drepturilor fundamentale este dificil de anticipat, ca urmare a dinamicii fenomenelor care pot genera apariția și consacrarea unor noi drepturi; o astfel de evoluție este una progresivă, în sensul în care drepturi deja recunoscute nu cad în desuetudine, iar un nucleu dur al drepturilor fundamentale (în special, cele din prima generație) se menține neschimbat.

Recunoașterea drepturilor individuale s-a produs mai întâi la nivel filosofic, ulterior și din punct de vedere juridic, destul de lent și de o manieră neomogenă în ceea ce privește acceptarea lor de către state, de multe ori, sub imperiul revoluțiilor contra puterilor absolutiste. Considerate de unii o „nouă religie”, de alții o „armă împotriva tiraniei”, nu se poate totuși nega rolul drepturilor individuale în afirmarea unor noi ordini constituționale, specifice cadrului democratic al statului de drept, desigur, sub rezerva respectării lor efective de către reprezentanții statului. Fiecare legiuitor constituant, pe fondul condițiilor politice, juridice, sociale și economice dintr-un stat de la un moment dat^[1], dar și prin considerarea tradițiilor sale juridice, a selectat un număr limitat de drepturi dintre cele (potențial) recunoscute în sistemul de drept comun și le-a ridicat la

[1] Acest moment poate fi considerat un nou început pentru o anumită societate, în sensul conceptului de „New Beginning”, folosit de BRUCE ACKERMANN, conform căruia o constituție este caracterizată drept „un moment marcant simbolic de tranziție în viața politică a unei națiuni” („a constitution emerges as a symbolic marker of a great transition in the political life of a nation”) – B. ACKERMANN, *The Rise of World Constitutionalism*, în *Virginia Law Review*, vol. LXXXIV, nr. 4, 1997, p. 778.

rangul de drepturi constituționale. Vocabularul juridic nu a cuprins dintru început noțiunea de „drepturi fundamentale”, geneza acestora, din punct de vedere terminologic, fiind atribuită, în principal, sistemului de drept german. Pe fondul transplantului juridic operat dinspre dreptul național înspre cel internațional (și invers)^[1], dar și a împrumuturilor directe între diverse sisteme de drept naționale, utilizarea noțiunii de „drepturi fundamentale” a devenit un loc comun, mai ales în spațiul european.

Drepturile fundamentale sunt, în primul rând, drepturi subiective^[2]; fără a fi diferite de acestea prin natura lor specifică sau prin obiectul lor, drepturile fundamentale devin o categorie distinctă de restul drepturilor și temelia juridică a ansamblului drepturilor subiective garantate prin legi^[3]. Având în vedere însă că nu orice drept subiectiv este considerat și fundamental (din punct de vedere cantitativ ar fi și dificil de inserat în textul unei constituții sau convenții internaționale un catalog exhaustiv al drepturilor), se observă că selectarea unui set limitat de drepturi se datorează importanței acordate acestora de către organele reprezentative (titulare ale puterii suverane delegate de către popor) la momentul adoptării ori revizuirii unei Constituții sau a adoptării ori modificării unei convenții internaționale, ceea ce le legitimează și le învestește cu o forță juridică superioară în fața celorlalte drepturi „obișnuite”. Dinamica fenomenelor intrinseci sau extrinseci unei ordini juridice determină, la rândul ei, ca un catalog de drepturi fundamentale să poată fi ulterior suplimentat. Din acest punct de vedere, în afară de transplantul juridic obligatoriu (factor extern), determinat de apartenența la o anumită organizație regională sau internațională, un rol important îl joacă și jurisprudența constituțională care, în multe cazuri (Germania, S.U.A.), s-a dovedit creatoare de drept (factor intern).

7. În doctrina franceză de drept constituțional^[4], se apreciază că momentul de la care a început diseminarea efectivă a acestei noțiuni a fost fixat la data Colocviului de la Aix (1981), la care ne-am referit anterior. Reamintim definiția formulată cu această ocazie: „ansamblul drepturilor și libertăților recunoscute

[1] În legătură cu tipologiile transplantului constituțional, a se vedea R.C. ROGHINĂ *Transplantul constituțional*, în R.D.Pb. nr. 4/2012, p. 124-140. Autorul formulează și o definiție a acestui fenomen: „situația în care un sistem de drept preia norme, instituții, concepte constituționale și chiar regimuri politice din alte sisteme de drept; transplantul constituțional poate fi înțeles și ca un proces prin care «elemente constituționale» se răspândesc și exercită influențe pe plan internațional” (p. 124).

[2] Dreptul subiectiv a fost definit ca fiind facultatea juridică individuală a unei persoane sau organizații care dă acestora posibilitatea, în cadrul unui raport juridic, de a avea o anumită atitudine față de dreptul său, de a solicita o atitudine corespunzătoare din partea subiectului obligat și de a solicita apărarea dreptului său pe calea constrângerii exercitate de stat – N. POPA, *op. cit.*, p. 298.

[3] T. DRĂGANU, *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 21-22.

[4] L. FAVOREU ș.a., *op. cit.*, p. 854.

atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice (de drept privat și de drept public) în virtutea Constituției, dar și a textelor internaționale, și protejate atât contra puterii executive, cât și contra puterii legislative de către judecătorul constituțional (sau de către judecătorul internațional)”. Conform acestei definiții, criteriile în funcție de care un drept intră în categoria celor fundamentale se referă la modalitatea de consacrare juridică (respectiv în Constituție sau într-un text internațional), protecția asigurată în relația cu puterea executivă și legislativă, garanția protecției fiind dată de controlul jurisdicțional de constituționalitate. În ceea ce privește titularii identificați, suntem de părere că nu în toate cazurile persoanele juridice devin titulare ale drepturilor fundamentale (dreptul la viață, spre exemplu). Această definiție pare, deci, să așeze în centrul său criteriul formal (al recunoașterii drepturilor prin texte cu forță juridică superioară) și criteriul protecției jurisdicționale constituționale. Într-o altă opinie^[1], trăsătura principală a drepturilor fundamentale (care le deosebește de celelalte drepturi subiective) este aceea de a fi drepturi esențiale pentru cetățeni, pentru viața, libertatea, personalitatea lor, de unde deducem că obiectul protecției juridice poate fi considerat și elementul central pentru definirea lor.

Se remarcă, așadar, faptul că doctrina de drept constituțional nu este unanimă în stabilirea definiției drepturilor fundamentale. Totuși, în opinia^[2] la care a achiesat majoritatea autorilor români, drepturile fundamentale au fost astfel definite: drepturi subiective ale cetățenilor, esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea acestora, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, fiind stabilite prin Constituție și garantate prin Constituție și legi. Numitorul comun în cadrul diverselor definiții îl constituie elementul privitor la tipul (rangul) normei juridice care consacră un drept fundamental, astfel încât, într-o opinie cvasi-generală, se admite că natura de drept fundamental este dată de protejarea acestuia prin instrumente juridice internaționale și constituționale^[3]. Există și opinii^[4]

[1] I. MURARU, E.S. TĂNĂSESCU, *Drept constituțional și instituții politice...*, p. 140. În același sens, Ș. DEACONU, *Drepturile și libertățile fundamentale în sistemul constituțional românesc*, în R.R.D.P. nr. 4/2011.

[2] I. MURARU, E.S. TĂNĂSESCU, *Drept constituțional și instituții politice...*, p. 141. Într-o altă definiție, drepturile fundamentale sunt considerate ca fiind „acele drepturi subiective care, fiind esențiale pentru existența fizică și psihică a indivizilor, pentru dezvoltarea materială și intelectuală a acestora, precum și pentru asigurarea participării lor active la conducerea statului, sunt consacrate de Constituție și garantate de aceasta și de celelalte legi ale statului” – Ș. DEACONU, *op. cit.*

[3] În acest sens, T. DRĂGANU consideră că drepturile fundamentale nu pot fi deosebite de celelalte drepturi subiective nici prin natura, nici prin obiectul lor specific, ceea ce le conferă poziție specială fiind recunoașterea și garantarea constituțională sau prin documente internaționale (T. DRĂGANU, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 152).

[4] B. SELEJAN-GUȚAN, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Ed. Universității Lucian Blaga din Sibiu, Sibiu, 2004, p. 161. Acest autor a dat următoarea definiție

potrivit cărora definirea drepturilor fundamentale nu se poate mărgini la modul lor de reglementare, ci trebuie să cuprindă și sfera titularilor drepturilor, ca și sistemul de garanții ale exercitării lor efective. Conform aceluiași autor, drepturile fundamentale există într-un anumit sistem juridic dacă raporturile normative îndeplinesc patru condiții principale:

- a) există o serie de „prerogative” aparținând tuturor persoanelor;
- b) normele legislative și infralegislative care ar suprima sau limita excesiv aceste prerogative sunt considerate a fi eronate;
- c) există un organ jurisdicțional abilitat să controleze și să anuleze normele ce încalcă aceste drepturi sau să împiedice asemenea norme să producă efecte juridice;
- d) există posibilitatea titularilor acestor drepturi de a sesiza organele jurisdicționale de control.

Față de ultimele două condiții enunțate, autorul subliniază importanța justițiabilității drepturilor subiective, pentru a putea fi apreciate ca drepturi fundamentale, prin posibilitatea acordată titularilor de a le invoca în fața instanțelor judecătorești care pot impune respectarea lor. De altfel, în dreptul german, caracterul justițiabil al unui drept condiționează clasificarea sa ca drept „fundamental”; și în practica judiciară de *common law* se susține că „într-un plan practic, existența unui drept depinde de existența unui remediu care să vină să îi sancționeze încălcarea”^[1]. În opinia noastră, justițiabilitatea nu conferă oricărui drept, în mod direct, un statut de drept fundamental, cu atât mai mult dacă în cauză se discută despre controlul jurisdicțional realizat prin instanțele judecătorești ordinare (*per a contrario*, orice drept de creață, invocat într-un raport juridic de drept privat, ar deveni un drept fundamental). De aceea, considerăm că rolul esențial în controlul normelor juridice care reglementează un drept fundamental și în apărarea conținutului acestuia revine instanțelor de contencios constituțional sau internațional, abilitate în acest sens. Prin urmare, nu orice drept justițiabil devine drept fundamental, dar orice drept fundamental (adică recunoscut prin texte fundamentale, de genul constituțiilor naționale sau al tratatelor internaționale, *lato sensu*) trebuie să fie (să poată fi) apărat pe calea contenciosului constituțional și/sau internațional, iar, în mod subsecvent, complementar, și pe calea contenciosului ordinar^[2]. Ca atare, în opinia noastră, elementele principale care definesc un drept fundamental (în

---

drepturilor fundamentale: „acele drepturi subiective recunoscute persoanelor prin Constituție și legi și prin normele dreptului internațional în materie, garantate prin Constituție și legi și al căror respect și protecție asigură plenitudinea existenței și dezvoltării ființei umane”.

^[1] P. LEGRAND, *Dreptul comparat*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 80.

^[2] Constituția Spaniei prevede în mod expres în art. 53 alin. (2) dreptul persoanelor de a acționa pentru protejarea drepturilor fie în fața instanțelor judecătorești ordinare, fie a Curții Constituționale („recurso de amparo”).

mod cumulativ) și îl deosebesc de restul drepturilor subiective sunt următoarele:

– valorile esențiale pe care le apără prin conținutul său (viața, libertatea, demnitatea umană, libera dezvoltare a personalității omului, participarea la activitățile sociale, politice, culturale ale statului);

– normele juridice imperative cu valoare supremă care îl consacără și îl protejează (de natură constituțională sau internațională) ori jurisprudența de același rang care îl recunoaște;

– accesul titularilor la mecanismele jurisdicționale de control și protecție de cel mai înalt rang în cadrul unui sistem de drept (instanțe de contencios constituțional și instanțe internaționale, cum ar fi C.E.D.O. sau C.J.U.E.)^[1].

În afară de caracterul lor unanim acceptat de drepturi subiective, în doctrină^[2] au mai fost formulate opinii potrivit cărora drepturile fundamentale pot fi percepute și din alte perspective: mai întâi, ca reguli prin raportare la care se realizează interpretarea normelor, aspect specific ultimei etape a evoluției teoriei drepturilor individului; apoi, ca principii juridice ce dictează modul de interpretare a tuturor ramurilor dreptului, în conformitate cu teoria efectelor pozitive ale drepturilor fundamentale, dezvoltată în jurisprudența Tribunalului Constituțional Federal din Germania. În baza acestei teorii, drepturile fundamentale nu mai sunt privite doar în lumina rolului lor defensiv al individului în relația cu statul, conform teoriei clasice liberale, ci devin reguli obiective (conform jurisprudenței bazate pe decizia „Lüth” a instanței supreme germane^[3]), care implică raportarea întregii ordini juridice la aceste valori supreme, deci implicit reguli de interpretare și aplicare a dreptului pentru judecători și ceilalți reprezentanți ai puterii publice. Aceste aserțiuni nu fac decât să consolideze ideea de „constituționalizare a dreptului^[4]”, sub aspectul recunoașterii efectului ascendent și descendent al supremației Constituției asupra sistemului de drept în integralitatea sa, pe de o parte, prin multiplicarea normelor constituționale deduse din alte norme sau principii de rang inferior, iar, pe de altă parte, prin „impregnarea” ramurilor de drept cu norme constituționale direct aplicabile de către toate subiectele de drept^[5]. Ca atare, drepturile fundamentale fiind ele însele înscrise în textul constituțional, împrumută de la acesta

[1] Condiția justițiabilității unui drept, pentru a fi considerat fundamental, este enunțată și de L. FAVOREU Ș.A., *op. cit.*, p. 860-861.

[2] S. DRĂGHICI, *Drepturile fundamentale ca reguli de interpretare a normelor*, în R.D.Pb. nr. 1/2012, p. 82-84.

[3] A se vedea *infra*.

[4] Constituționalizarea a fost definită ca fiind un „fenomen juridic complex ce afectează în ansamblul său un sistem juridic dat, prin interacțiunea care se stabilește între normele juridice ale legilor fundamentale și restul normelor juridice de rang inferior Constituției” – S.E. TĂNĂSESCU, *Principiul egalității în dreptul românesc*, Ed. All Beck, 1999, p. 161.

[5] I. MURARU, E.S. TĂNĂSESCU, *Drept constituțional și instituții politice...*, p. 81.